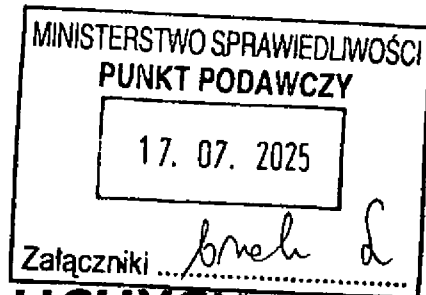

STOWARZYSZENIE POLSKI INSTYTUT PRAW GŁUCHYCH

dn. 17.07.2025 r.

Szanowny Pan
Dr hab. Adam Bodnar
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny
Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa

Przedmiot petycji – zmiany w prawie w postaci nowelizacji ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, mające na celu umożliwienie osobom głuchym pełnego korzystania z przysługujących im uprawnień w zakresie prawa spadkowego poprzez uchylenie dyskryminujących zapisów prawnych.

PETYCJA

Szanowny Panie Ministrze,

Na podstawie art. 2 ustawy z dnia 11 lipca 2014 roku o petycjach, zwracamy się w interesie publicznym z petycją o nowelizację ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, mającą na celu umożliwienie osobom głuchym pełnego korzystania z przysługujących im uprawnień w zakresie prawa spadkowego poprzez uchylenie dyskryminujących zapisów prawnych.

Niniejsza petycja ma na celu zwrócenie uwagi na archaiczne i dyskryminujące zapisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, które w rażący sposób naruszają prawa osób głuchych i niemych, uniemożliwiając im pełne korzystanie z uprawnień w zakresie prawa spadkowego.

Obecne regulacje, w szczególności Art. 951 § 3 oraz Art. 956 pkt 2 i 3 Kodeksu cywilnego, stanowią barierę prawną, która jest niezgodna z fundamentalnymi zasadami równości i niedyskryminacji, a także z duchem współczesnego prawa i postępowaniem technologicznym.

Celem petycji jest zainicjowanie procesu legislacyjnego zmierzającego do usunięcia wskazanych przepisów. Taka zmiana pozwoli na upodmiotowienie osób głuchych w społeczeństwie i zapewni im równe traktowanie w obszarze dziedziczenia.

Postulowane zmiany są niezbędne do dostosowania polskiego prawa do współczesnych standardów prawnych, społecznych i technologicznych, a także do zobowiązań międzynarodowych Polski, które wynikają z ratyfikowanych umów.

Niezbędne jest, aby prawo spadkowe nie tworzyło dodatkowych trudności w dostępie do sprawiedliwości, w szczególności w kontekście osób, które napotykają na trudności w komunikacji. Współczesne technologie, takie jak tłumacze języka migowego online, stwarzają realną możliwość usunięcia tych barier i umożliwiają pełną integrację osób głuchych w procesie prawnym.

Proponowane zmiany nie tylko przyczynią się do wyrównania szans, lecz także wpłyną na poprawę jakości życia osób z niepełnosprawnościami, zapewniając im pełne uczestnictwo w życiu społecznym i prawnym, zgodnie z zasadami równości i niedyskryminacji.

Uzasadnienie

Obowiązujące przepisy Kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego zawierają regulacje, które w sposób nieuzasadniony i dyskryminujący ograniczają prawa osób głuchych i niemych. Te ograniczenia dotyczą zarówno możliwości sporządzania testamentów ustnych, jak i pełnienia roli świadka przy sporządzaniu testamentu.

Przepis Art. 951 § 3 Kodeksu cywilnego kategorycznie wyklucza osoby głuche lub nieme z możliwości sporządzenia testamentu ustnego przed urzędnikiem publicznym, takim jak wójt, starosta, marszałek województwa, sekretarz powiatu lub gminy, czy kierownik urzędu stanu cywilnego.

Testament ustny jest formą testamentu szczególnego, przeznaczoną dla sytuacji nagłych i wyjątkowych, gdy istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo gdy zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione.

Wykluczenie osób głuchych z tej formy oznacza, że w krytycznych momentach życia są one pozbawione możliwości skutecznego wyrażenia swojej ostatniej woli, podczas gdy osoby słyszące mają taką możliwość. Ta sytuacja tworzy rażącą dysproporcję w dostępie do podstawowych praw majątkowych w sytuacjach awaryjnych.

Odmowa dostępu do tej kluczowej, czasowo ograniczonej formy testamentu w obliczu zagrożenia życia stanowi głęboką formę dyskryminacji, która może uniemożliwić osobom głuchym rozporządzenie swoim majątkiem zgodnie z ich wolą.

Art. 956 pkt 2 Kodeksu cywilnego wyklucza osoby głuche lub nieme z możliwości bycia świadkiem przy sporządzaniu testamentu.

Podobnie, Art. 956 pkt 3 wyklucza osoby nieumiejące czytać i pisać.

Wykluczenie osób głuchych jako świadków testamentu opiera się na archaicznym założeniu o ich rzekomej niezdolności do prawidłowego odebrania i poświadczenia treści oświadczenia woli. Jest to sprzeczne z faktem, że Polski Język Migowy (PJM) jest pełnoprawnym, naturalnym wizualno-przestrzennym językiem komunikowania się.

Osoby głuche posługujące się PJM są w stanie w pełni zrozumieć i poświadczyć treść komunikacji wizualno-przestrzennej. Podstawowe założenie leżące u podstaw tego przepisu jest zatem błędne, przestarzałe i dyskryminujące, opierając się na historycznym braku zrozumienia komunikacji i zdolności poznawczych osób głuchych.

Co więcej, należy zwrócić uwagę na planowane zmiany w prawie spadkowym, które mają wejść w życie od 2025 roku, przewidujące możliwość sporządzenia testamentu audiowizualnego. Taka forma testamentu, w niektórych przypadkach, będzie mogła być sporządzona nawet bez udziału świadków.

Jeżeli polski system prawny zmierza w kierunku mniejszej zależności od tradycyjnych świadków, a nawet dopuszcza formy bez ich udziału, utrzymywanie bezwzględnego zakazu dla osób głuchych jako świadków jest nielogiczne i dodatkowo podkreśla archaiczność oraz niekonsekwencję obecnych przepisów.

Ta sprzeczność między obecnym dyskryminującym prawem a progresywnym kierunkiem przyszłych zmian legislacyjnych sprawia, że obecne przepisy jawią się jako szczególnie anachroniczne.

Wspomniane przepisy pochodzą z 1964 roku i nie uwzględniają postępu w rozumieniu niepełnosprawności, rozwoju języka migowego oraz możliwości technologicznych. Odzwierciedlają one przestarzałe postrzeganie osób głuchych jako niezdolnych do pełnego uczestnictwa w życiu prawnym, co jest sprzeczne z zasadami równości i godności.

Brak możliwości sporządzania testamentów ustnych oraz bycia świadkami przez osoby głuche jest przejawem "audyzmu" – dyskryminacji osób głuchych przez osoby słyszące, często manifestującej się przez niechęć do nawiązania komunikacji i unikanie kontaktu.

To nie jest jedynie kwestia techniczna czy formalna, ale głęboko zakorzeniona forma dyskryminacji społecznej, która jest usankcjonowana prawnie.

Przez nazwanie tego zjawiska "audyzmem", argumentacja w petycji wykracza poza zwykłą kwestię prawną, stając się częścią szerszej dyskusji o prawach człowieka i systemowym uprzedzeniu.

Obecne przepisy Kodeksu cywilnego stoją w sprzeczności z kluczowymi aktami prawnymi zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym.

Konstytucja RP stanowi najwyższe źródło prawa w Polsce, a jej zasady są fundamentalne dla całego porządku prawnego.

Art. 32 Konstytucji RP wyraźnie stanowi: "Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny".

Konstytucja zakazuje "nieuzasadnionych różnicowań", a niepełnosprawność jest jedną z przyczyn dyskryminacji, której Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży.

Dodatkowo, Art. 64 ust. 2 i 3 Konstytucji RP zapewnia równą ochronę prawa własności i prawa dziedziczenia. Ograniczenia dla osób głuchych w zakresie sporządzania testamentów ustnych naruszają tę zasadę, stawiając je w gorszej pozycji prawnej w stosunku do osób słyszących w kwestiach majątkowych.

Połączenie Art. 32 i Art. 64 Konstytucji RP tworzy silną, dwutorową podstawę argumentacji, że obecne przepisy Kodeksu cywilnego nie tylko dyskryminują osoby głuche na zasadzie ogólnej równości, ale także bezpośrednio naruszają ich konstytucyjne prawo do równej ochrony dziedziczenia. Ograniczenie dostępu do formy testamentu w sytuacjach nagłych jest formą nierównego traktowania w kluczowej sferze majątkowej i osobistej.

Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych (KPON)

Polska ratyfikowała Konwencję ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych w 2012 roku, co oznacza, że jej przepisy są integralną częścią polskiego porządku prawnego i powinny być respektowane i stosowane bezpośrednio.

Art. 5 KPON, dotyczący równości i niedyskryminacji, stanowi: "Państwa Strony zakażą jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność i zagwarantują osobom niepełnosprawnym jednakową dla wszystkich i skuteczną ochronę przed dyskryminacją z jakichkolwiek względów".

Konwencja wymaga również "racjonalnych usprawnień" w celu popierania równości.

Art. 12 KPON, odnoszący się do równości wobec prawa, potwierdza, że "Państwa Strony uznają, że osoby niepełnosprawne mają zdolność prawną, na zasadzie równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia" oraz zobowiązują się do "zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy korzystaniu ze zdolności prawnej".

Zapisy Kodeksu cywilnego są jaskrawym przykładem dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, co jest bezpośrednim naruszeniem Art. 5 KPON.

Co więcej, odmowa uznania zdolności osób głuchych do sporządzania testamentów ustnych lub bycia świadkami, oparta na ich sposobie komunikacji, podważa ich zdolność prawną w konkretnych aspektach życia, co jest sprzeczne z Art. 12 KPON.

Konwencja nie tylko zakazuje dyskryminacji, ale także nakłada obowiązek aktywnego zapewnienia wsparcia (np. poprzez uznanie PJM i wykorzystanie technologii), co w tym kontekście oznacza, że państwo powinno usuwać bariery, a nie je tworzyć.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się

Ustawa ta ma kluczowe znaczenie w kontekście niniejszej petycji.

Formalnie uznaje Polski Język Migowy (PJM) za "naturalny wizualno-przestrzenny język komunikowania się osób uprawnionych".

Osoby uprawnione mają prawo do swobodnego korzystania z wybranej formy komunikowania się. Co więcej, organy administracji publicznej są zobowiązane do zapewnienia dostępu do usług tłumacza PJM, w tym w urzędach stanu cywilnego (gdzie sporządza się testamenty ustne), i to bezpłatnie dla osób niepełnosprawnych.

Tłumacze są również zobowiązani do zachowania tajemnicy informacji związanych z osobą uprawnioną, co zapewnia poufność.

Uznanie PJM za pełnoprawny język komunikacji oraz nałożony na organy administracji publicznej obowiązek zapewnienia tłumaczy PJM w praktyce niweluje rzekome bariery komunikacyjne, które mogłyby historycznie uzasadniać obecne zakazy w Kodeksie cywilnym.

Skoro państwo zapewnia narzędzia do skutecznej komunikacji w PJM w kontaktach z urzędami, to brak możliwości sporządzenia testamentu ustnego w tej formie jest nieuzasadniony i stanowi logiczną sprzeczność w systemie prawnym. Oznacza to, że podstawa prawna dla dyskryminacji została już usunięta przez inną ustawę, co czyni przepisy Kodeksu cywilnego anachronicznymi i bezpodstawnymi.

Argumenty za pilną nowelizacją Kodeksu cywilnego są wielowymiarowe i obejmują aspekty językowe, technologiczne oraz społeczne.

Polski Język Migowy jest pełnoprawnym, naturalnym językiem, zdolnym do wyrażania wszelkich złożonych myśli i intencji, w tym ostatniej woli spadkodawcy.

Jego wizualno-przestrzenna natura pozwala na precyzyjne i jednoznaczne przekazanie treści.

Osoby głuche posługujące się PJM są w pełni zdolne do odebrania i przekazania informacji w ich społeczności, często efektywniej niż osoby słyszące nieznające PJM, co podkreśla ich pełną zdolność komunikacyjną.

Uznanie PJM za równoważny język jest kluczowe dla zapewnienia równych praw.

Współczesna technologia pozwala na nagrywanie filmów, co umożliwia precyzyjne i trwałe utwalenie oświadczenia woli w PJM. Takie nagranie może służyć jako niepodważalny dowód treści testamentu. Co istotne, Ministerstwo Sprawiedliwości pracuje nad wprowadzeniem testamentu audiowizualnego do Kodeksu cywilnego od 2025 roku.

Ta forma ma ułatwić sporządzanie testamentu w sytuacjach nagłych i zwiększyć jego wiarygodność poprzez obserwację zachowania spadkodawcy.

Wprowadzenie testamentu audiowizualnego stanowi idealne, wręcz optymalne rozwiązanie dla osób głuchych, umożliwiając im wyrażenie woli w PJM, która może być w pełni zarejestrowana i zweryfikowana. Autentyczność nagrania wizualno-przestrzennego (PJM) może być nawet wyższa niż w przypadku testamentu ustnego fonicznego, ponieważ obejmuje całą ekspresję ciała i mimiki, co jest kluczowe w PJM. To rozwiązanie minimalizuje ryzyko błędnej interpretacji i nadużyć, jednocześnie zapewniając pełną dostępność i zgodność z naturalnym sposobem komunikacji osób głuchych.

Obecne przepisy utrwalają stereotypy i marginalizują osoby głuche, traktując je jako podmioty o ograniczonej zdolności do czynności prawnych lub komunikacyjnych, co jest sprzeczne z zasadami równości i godności. Usunięcie tych barier jest kluczowe dla pełnego upodmiotowienia osób głuchych w społeczeństwie i uznania PJM za język równy pod względem funkcjonalności językom fonicznym. Tylko uświadamianie, także prawne, może zapewnić taki stan rzeczy.

Postulowane zmiany mają nie tylko wymiar prawny, ale także głęboki wymiar socjolingwistyczny i społeczny. Zmiana prawa jest kluczowym krokiem w kształtowaniu polityki językowej i wspieraniu emancypacji osób głuchych, wysyłając jasny sygnał o ich pełnej równości i zdolności do samodzielnego działania w życiu prawnym.

Jest to niezbędne do przełamania barier audyzmu i promowania pełnej integracji.

Z uwagi na przezorność oraz dążenie do minimalizacji ryzyka, prawnicy mogą być niechętni do interpretowania obowiązujących przepisów prawnych na korzyść osób głuchych, zwłaszcza w sytuacji, gdy dotychczasowe akty prawne pozostawiają szerokie pole do interpretacji i nie wskazują jednoznacznie woli ustawodawcy.

Wyraźna nowelizacja usunie wszelkie wątpliwości interpretacyjne i zapewni pewność prawną, co jest kluczowe dla jednolitego stosowania prawa w praktyce.

Ta obserwacja wskazuje na praktyczną barierę w stosowaniu prawa, nawet jeśli teoretycznie możliwa byłaby prokonstytucyjna interpretacja.

Brak jasności prawnej prowadzi do konserwatywnej praktyki, która utrwała dyskryminację, ponieważ prawnicy będą unikać ryzyka związanego z kwestionowaniem utrwalałych norm. Dlatego konieczna jest interwencja legislacyjna, a nie poleganie na powolnej i niepewnej interpretacji sądowej, aby zapewnić realną i szybką zmianę w życiu osób głuchych.

W świetle przedstawionej argumentacji, konieczne jest wprowadzenie następujących zmian w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny:

Tabela 1: Proponowane Zmiany w Ustawie dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny

Przepis Kodeksu Cywilnego	Obecne Brzmienie	Proponowane Brzmienie/Zmiana	Krótkie Uzasadnienie
Art. 951 § 3	"Osoby głuche lub nieme nie mogą sporządzić testamentu w sposób przewidziany w artykule niniejszym."	Usunąć w całości.	Bezpośrednio dyskryminujący i nieuzasadniony w świetle uznania PJM za pełnoprawny język oraz możliwości wykorzystania technologii audiowizualnych. Niezgodny z Konstytucją RP (Art. 32, 64) i KPiK (Art. 5, 12). Zapewnienie równych praw w sytuacjach nagłych.
Art. 956 pkt 2	"Nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu: (...) 2) niewidomy, głuchy lub niemy;"	Usunąć "głuchy lub niemy".	Wykluczenie bezpodstawne i dyskryminujące. Osoby posługujące się PJM są w pełni zdolne do zrozumienia i poświadczenia treści oświadczenia woli. Argumentacja o niezdolności świadka głuchego jest nieaktualna w kontekście planowanych testamentów audiowizualnych, gdzie wiarygodność może być potwierdzona nagraniem.

Art. 956 pkt 3	"Nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu: (...) 3) kto nie może czytać i pisać;"	Usunąć w całości.	Zapis archaiczny i dyskryminujący, często powiązany z brakiem dostępu do edukacji w PJM. Umiejętność czytania i pisanie w języku fonicznym nie powinna być bezwzględnym warunkiem bycia świadkiem testamentu. Istnieją inne sposoby weryfikacji tożsamości i zrozumienia treści testamentu (np. nagranie audiowizualne). Liberalizacja i modernizacja prawa spadkowego.
----------------	--	-------------------	---

Usunięcie Art. 951 § 3 Kodeksu cywilnego otworzy drogę do sporządzania testamentów ustnych przez osoby głuche, z wykorzystaniem odpowiednich środków komunikacji, takich jak PJM z udziałem tłumacza lub w formie audiowizualnej. Zapewni to osobom głuchym równe prawa w sytuacjach nagłych, kiedy tradycyjne formy testamentu są niemożliwe do zachowania.

Usunięcie z Art. 956 pkt 2 zapisu "głuchy lub niemy" jest uzasadnione tym, że osoby posługujące się PJM są w pełni zdolne do zrozumienia i poświadczenia treści oświadczenia woli, a ich zdolność obserwacji wizualnej jest w pełni zachowana.

W kontekście planowanych testamentów audiowizualnych, gdzie wiarygodność może być potwierdzona nagraniem, argumentacja o niezdolności świadka głuchego jest całkowicie nieaktualna i sprzeczna z duchem modernizacji prawa.

Usunięcie w całości z Art. 956 pkt 3 zapisu "kto nie może czytać i pisać" jest kluczowe nie tylko dla osób głuchych (które, jak wskazano, mogą nie czytać i pisać w języku fonicznym), ale dla szerszego kontekstu inkluzywności i modernizacji prawa spadkowego.

To posunięcie zliberalizuje i zmodernizuje prawo, uznając, że zdolność do świadczenia o faktach i woli spadkodawcy nie jest równoznaczna z umiejętnością pisania, zwłaszcza w obliczu rozwoju technologii audiowizualnych, które mogą służyć jako pierwotny i wiarygodny dowód.

Podsumowanie

Podsumowując, obecne przepisy Kodeksu cywilnego, w szczególności Art. 951 § 3 oraz Art. 956 pkt 2 i 3, są niezgodne z fundamentalnymi zasadami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Art. 32, 64), Konwencją ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Art. 5, 12) oraz Ustawą o języku migowym i innych środkach komunikowania się (uznanie PJM i obowiązek zapewnienia tłumaczy).

Postulowane zmiany są nie tylko kwestią sprawiedliwości społecznej i wypełniania zobowiązań międzynarodowych, ale także dostosowania prawa do rzeczywistości XXI wieku, w której Polski Język Migowy jest uznanym językiem, a technologia audiowizualna oferuje nowe, bezpieczne i wiarygodne możliwości utrwalania oświadczeń woli.

Wprowadzenie testamentu audiowizualnego, nad którym Ministerstwo Sprawiedliwości już pracuje, stanowi idealne rozwiązanie dla osób głuchych, umożliwiając im pełne i autentyczne wyrażenie ostatniej woli.

Zmiany te realnie wpłyną na polepszenie sytuacji życiowej wielu głuchych, zapewniając im pełne uczestnictwo w życiu prawnym i społecznym, oraz przyczynią się do ich emancypacji i kształtowania polityki językowej zgodnej z ich potrzebami.

Usunięcie tych archaicznych i dyskryminujących barier prawnych jest kluczowe dla pełnego upodmiotowienia osób głuchych w społeczeństwie i uznania PJM za język równy pod względem funkcjonalności językom fonicznym.

Zwraca się uwagę na konieczność pilnego podjęcia działań zmierzających do nowelizacji przepisów Kodeksu cywilnego, w szczególności w zakresie prawa spadkowego, w celu zapewnienia osobom głuchym pełnych i równych praw w tym obszarze.

Zgodnie z zasadami równości, godności oraz niedyskryminacji, państwo ma moralny i prawny obowiązek zagwarantowania wszystkim obywatelom, w tym osobom głuchym, pełnego dostępu do sprawiedliwości.

Jednocześnie, podkreśla się, że tylko jasna i jednoznaczna wola ustawodawcy, wyrażona w znowelizowanych przepisach, będzie mogła zapewnić skuteczną realizację tych zmian w praktyce prawnej.

Działania te mają na celu uniknięcie wątpliwości interpretacyjnych oraz umożliwienie rzeczywistego upodmiotowienia osób głuchych w procesach spadkowych.

Zgodność z prawem Unii Europejskiej

Projektodawca oświadcza, iż przyjęcie proponowanych zmian nie spowoduje stanu niezgodności prawa krajowego z prawem wspólnotowym.

Wyrażamy zgodę na ujawnienie na stronie internetowej podmiotu rozpatrującego petycję lub urzędu go obsługującego danych osobowych podmiotu wnoszącego petycję.

Uprzejmie prosimy o pozytywne rozpatrzenie niniejszej petycji.